

JAN SCHMIDT, *Catalogue of Turkish Manuscripts in The Library of Leiden University and Other Collections in The Netherlands. Volume One Comprising The Acquisitions of Turkish Manuscripts in The Seventeenth and Eighteenth Centuries*, Leiden University Library, Leiden 2000.

Jan Schmidt'in hazırlamış olduğu bu kataloğun, geçtiğimiz asrın son çeyreğinde yayınlanmış kataloglar arasında müstesna bir yeri vardır¹. Diğer kataloglar göz önüne alınca, aslında bu çalışmayı katalog diye adlandırmakla, sanki kendimi bir haksızlık yapmış gibi hissediyorum. Çünkü Schmidt'in eserinde sadece Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe yazmaların bibliyografik tanımlarını değil, katalogda yer alan yazmalar vasıtasıyla Hollandalı kitap meraklılarının, diplomatların ve ilim adamlarının Doğu'yla olan münasebetlerini, bu pazarlardan sağladıkları yazmaları, koleksiyonlarının oluşum serüvenini ve bu yazmaların bize anlattıkları hikâyeleri de buluyoruz. Özellikle diplomatların koleksiyonlarının Osmanlı-Hollanda siyasi ve kültürel münasebetlerine ışık tutacak materyal ihtiva ettiklerini görüyoruz.

Dr. Schmidt'in çalışması diğer kataloglardan birçok bakımdan ayrılmaktadır. Her şeyden önce bu çalışmada yazmaların, konularına göre tasnifi yerine, kütüphaneye kazandırılan koleksiyonların kütüphaneye geliş tarihine göre verildiğini görüyoruz. Bir nevi provenans sistemi kullanılarak herhangi bir yazmanın kimin tarafından, yaklaşık olarak hangi tarihte edinildiği ve kütüphaneye kazandırıldığı ortaya konulmaktadır. Bu bize te'lif veya istinsah tarihi belli olmayan eserlerin tarihlendirilmesinde büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Bu katalogdaki ikinci önemli fark yazmalarda mevcut fevâ'id kayıtlarının en ince detayına kadar verilmiş olmasıdır. Özellikle de "temellük kayıtları" dikkatle kaydedilmiştir. Sadece Türkçe eserlerdeki kayıtlar değil, Arapça ve Farsça eserlerdeki Türkçe kayıtlar da verilmiştir. Bazı eserlerdeki çok önemli sayılabilecek arşivlerde bulunması gerekli belgeler bütünüyle verildiği gibi mecmualarda yer alan mektuplar da teker teker belirtilmiştir. Bu belgelerden büyük bölümünün fotoğrafları metne eklenmiştir. Üçüncü olarak da Schmidt'in büyük bir titizlikle yazmaların müellifleri, müstensihleri hakkında bilgi verdiğini, yazmaların diğer nüshalarının da hangi kütüphanelerde mevcut olduğunu belirttiğini görmekteyiz.

Dr. Schmidt'in kataloğu günümüzde artık el yazması eser uzmanlarının duayeni sayılan Dr. Jan Just Witkam'ın bir takdimiyle (iii-iv) başlamaktadır. Geçtiğimiz günlerde Leiden Üniversitesi'nde yeni kurulan "Chair of Paleography and Codicology of the Islamic World" kürsüsünün başına getirilen Dr. Witkam, XIX. asrın sonlarında M. Th. Houtsma tarafından *Catalogus Codicum Orientalium Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae*'nin altıncı cildi olarak hazırlanan Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde mevcut Türkçe yazmaların kataloğunun çeşitli sebeplerden ötürü artık ihtiyaca cevap veremez hale geldiğini ve özellikle de dilinin Latince olması dolayısıyla kullanımında güçlük olduğunu ve bu yüzden yeni bir katalog hazırlanmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Takdiminin sonunda Dr. Witkam, bu yeni katalogun hazırlanma işini Dr. Schmidt'in üstlenmesinden dolayı duyduğu memnuniyeti ifade etmektedir.

¹ Bu dönemde yayınlanmış kataloglarla ilgili olarak Hatice Aynur tarafından hazırlanmış şu çalışmaya bakılabilir: "Türkiye'de Türkçe Yazma Eserlerin Kataloglanması Üzerine Bir Değerlendirme 1989-2002", *TBA* 26/1 (Harvard University 2002), s. 37-52.

Dr. Schmidt yazdığı önsözde (v-vi) kataloğun bu cildinde 1575 yılında kurulan Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nin 1781 yılından önce sahip olduğu yazmalardan Türkçe metinler ihtiva eden eserlerin yer aldığını söylemekte ve koleksiyonu oluşturan bölümleri saymaktadır. Transliterasyon tablosu (vii) ve kısaltmalar listesinden (viii-xv) sonra kataloğun koleksiyonlara göre sıralanmasına geçilmektedir. Kısaltmalar listesinin zenginliği bu eserin ne büyük bir emek mahsulü olduğunu göstermektedir.

Kütüphane'nin ilk Türkçe koleksiyonu Jacob Gool'a (Golius 1596-1667) aittir ve kataloğun 1-23. sayfaları arasında yer almaktadır. Leiden Üniversitesi'nde Doğu dilleri ve matematik profesörü olan Golius bir süre diplomat olarak görev yapmış olduğu Fas, Halep ve İstanbul'da Leiden Üniversitesi Kütüphanesi için büyük çoğunluğu Arapça olan 211 yazma satın almıştır. Golius'un kendi özel kütüphanesi için satın almış olduğu bu sayının iki misli kadar bir koleksiyon ise ölümden sonra varisleri tarafından Oxford'daki Bodleian Kütüphanesi'ne satılmıştır. Golius'un Hollanda'ya döndükten sonra gerekli gördüğü birkaç eseri de Nicolaus Petri, Shahin Kandi gibi Halep'li iki Hıristiyan ile İranlı Hakverdi adında birine yazdırdığını görmekteyiz (s.1).

Golius koleksiyonunda az sayıda Türkçe eser mevcuttur ve bunlar da ya sözlük, ya da astronomiyle ilgili eserlerdir. Dr. Schmidt bu bölümde bazı Arapça eserlerin başında yer alan enteresan kayıtlara yer vermektedir; astronomiyle ilgili yazmaların birinde (Cod. Or.80) bir veya birkaç sahhafın Yahya-zâde, İbrahim Çelebi, Fezullah Çelebi, Ruhullah, Hanefi Efendi ve Bekir isimli şahıslara satukları kitaplar ve fiyatları ile ilgili kayıtlar vardır. Diğer bir yazmada (Cod. Or. 188) Mustafa b. Hâkim'in 11 Zi'l-ka'de 995'te Divân-ı Hümâyün'a katib tayin edildiğine dair bir kayıt görmekteyiz.

Katalog'da yer alan ikinci koleksiyon Joseph Justus Scaliger'e (1540-1609) aittir. Diplomat ve üniversite hocası olarak görev yapan Scaliger çok az Türkçe bildiği için koleksiyonunda mahdut sayıda Türkçe yazma yer almaktadır (24-42) ve bu yazmaların çoğu dua mecmualarıdır. Bu koleksiyondaki iki yazmada ilgi çekici kayıtlar vardır. Bu kayıtların biri Arapça-Türkçe yazılmış *Vikaye* adlı bir fıkıh kitabının (Cod. Or. 222) üzerindedir ve İspanyolca'dır. Bernardo de Josa adlı biri bu yazmanın kendisine Don Guilem de San Clemente tarafından Roma'da verildiğini ve O'nun da bu yazmayı Lepanto savaşında 7 Ekim 1571'de ganimet olarak ele geçirdiğini bildirmektedir. Sa'dî'nin *Gülistan*'ının fevâ'id bölümünde Almanca yazılmış diğer bir kayıta ise (Cod. Or. 242) Carll Kunnink bu yazmanın fethedilen Cotus Kalesi'nde adamları tarafından ele geçirildiğini belirtmektedir.

Katalogda yer alan üçüncü koleksiyon Levinus Warner'e (1619-1665) aittir. Bir süre İstanbul'daki Hollanda sefâretinde çalışan Warner çeşitli yollarla çok zengin bir yazma eser koleksiyonu oluşturmuş ve öldüğünde de bu eserler bağış olarak Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'ne verilmiştir. Bin kadar yazmadan oluşan Warner koleksiyonunda müellif nüshaları, birçoğu tek nüsha olan nadir yazmalar, Hoca Sa'deddin, Gazanfer Ağa, Nev'î-zâde Atâî, Hasan beg-zâde ve Ebu'l-Fazl Mahmud Kara Çelebi-zâde gibi ünlü kişilerin kütüphanelerinden çıkmış eserler mevcuttur. Birçok yazmanın üzerinde XV-XVII. asırda yapılmış orijinal temellük kayıtları ve belge metinleri vardır.

Bu koleksiyondaki *Münşe'ât-ı Selâtin*'in (Cod. Or. 277) üzerinde "Merhûm Cennet-mekân firdavs-âşiyân Şeyhül-İslâm Sa'dü'd-dîn Efendi'nün kütüb-i şerifesindedür" kaydı vardır (s. 47). Kanun-nâmelerden oluşan bir mecmuanın (Cod. Or. 327) sonunda, bu mecmuanın muhtemelen Balkanlar'daki bir bölgede istinsah edildiğini belirten şu kayıt vardır: "Ketebehül-fakir Şeyh Mehmed el-müvellâ Rostî Kasrı hilâfe". (s. 71). *Luğat-ı ni'metu'lah*'ın 1a sayfasında da şu temellük kaydı vardır: "Merhum Kasım Efendi'nin kethüdası olup hâlâ yeniçeri ağası İbrahim Ağa'nın kılarcıbaşı olan Zülfikar Ağa'dan dört yüz akçeye alınmıştır. Fi Şevval sene 1020" (s. 341).

Warner koleksiyonundaki Cod. Or. no. 1109'da kayıtlı *Cihân-nümâ* Kâtib Çelebi'nin kütüphanesinden çıkmıştır (s. 423).

Warner'in İstanbul'da bulunduğu sırada bazı mühtedilerle yakın münasebette bulunduğu ve bunlardan bazılarıyla Hıristiyanlığın bazı kutsal metinlerinin Türkçe'ye kazandırılması için çalışmalar yaptığını görmekteyiz. Bunlardan biri Hâkî'dir. *Ahd-i Atık*'ın Türkçe'ye çevirdiği bir bölümünün sonuna koyduğu ketebe kaydında miladî tarihi kullanmış ve bunu hem Romen hem de Arap rakamlarıyla yazmıştır:

"Beşinci Kitap tamâm oldu, ya'nî Tevrât-ı Şerif. Hak Ta'âla'ya (...) olsun bu Fakîre ve Hâkî-rûnî eliyle. Yahyâ bin İshak el-mülekkeb bi-Hâkî. Sene 1659/Yevm 15 min şehri Nisani'l-mübârek min tarihi'l-mezkûr. (s. 83).

Acaba bu Hâkî, Safâî ve Belîğ tezkirelerinde bahsedilen Yahudilikten ihtida etmiş ve 1078/1667'de ölmüş olan Hâkî olabilir mi?

Koleksiyondaki bazı eserlerde müellif hatı olduklarına veya bir müellifin hatt-ı destiyle kayıtlar bulunduğu dâir notlar vardır. Meselâ Cod. Or. 586'daki eserin fevâ'id kayıtlarının bulunduğu sayfada bu eserin haşiyesinde Celâleddin-i Devvânî hattıyla bazı kayıtların mevcut olduğuna dâir bir not vardır (s. 159). Cod. Or. no. 801'deki *Neşrû'n-Nâzirîn* ve *Makbulü'l-Hâtirîn* adlı eser muhtemelen müellif hatı olup 988-993/1581-1585 tarihlerinde vuku bulan Şirvan seferini anlatmaktadır. Bu yazma eserin bilinen tek nüshasıdır. Eserin müellifi Seyyid Sadeddin b. Mevlânâ Mahmud, kitabının başında kendi hayatıyla ilgili enteresan bilgiler vermektedir: Şiiler tarafından ele geçirilen Şirvan'dan kaçarak II. Selim'in hükümdarlığı sırasında inancını muhafaza ve ilim tahsili için İstanbul'a gelmiştir. Beraberinde getirdiği yirmi aded kitabı çalınmıştır. Uzun süre Süleymaniye külliyesinin yakınındaki bir hücrede "daşdan yasduk idinüp bir hasır üzerinde" yaşamış. Mutlu bir tesadüf sonucu Ferhat Paşa'nın hocalarından Abdülmü'min Efendi ile karşılaşmış ve Abdülmü'min Efendi kendisini Ferhad Paşa ve hanımı Hümâşâh Sultanla tanıştırmıştır. Ferhad Paşa müellif'in tahsil masraflarını üstlenmiştir. Altı yıl dânişmendlik yaptıktan sonra Ebu's-Suud Efendi'nin öldüğü yıl mülâzım olmuşsa da sekiz sene gözlerinden kanlı yaşlar akıtarak bir medreseye tayinini beklemiş. Müellif burada kazaskerlere kızılbaşlarla birlikte Allah cezalarını versin şeklinde bir beddua etmektedir. Sultana takdim ettiği *Şifâü'l-Kulub* ve *Likâü'l-Mahcub* eserinden dolayı kendisine elli altın ihsanda bulunulmuştur. Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Safevilere karşı muzafferiyet haberleri İstanbul'a geldiğinde bahşiş ve ihsanlar dağıtılmış ve müellif de İstanbul kadısı Zekeriyya Efendi tarafından İznik'teki Dârülhadis mensuplarına ihsan ve bahşişleri ulaştırmak için görevlendirilmiştir. Ancak Kazasker Bahaüddinzâde müdahale etmiş ve O'nun yerine ahmak birini göndermiştir. Müellif bu eserini Özdemiroğlu Osman Paşa'ya takdim etmiştir. Bahaüddinzâde'nin vefatından sonra da kırk akçeyle müderris tayin edilmiştir. Müellif eserinin başka yerlerinde de hayatıyla ilgili enteresan bilgiler vermektedir.

Warner Koleksiyonu arşiv malzemesi bakımından zengin olduğu gibi, farklı konularda yazılmış birçok eserde de tarihî hadiselerle ilgili kayıtlar bulunduğunu görüyoruz. Meselâ Cod. Or. 644'deki mecmuanın muhtelif sayfalarında bu tür çeşitli kayıtlar vardır. 43b'de Egri seferinde yaralanan askerlere bağlanan maaşla ilgili iki kayıt mevcuttur. 81a-82b'de ise İstanbul'daki bazı medreselere yapılan tayinlerle ilgili olarak düşürülen tarihler ve bazı kayıtlar vardır. Cod. Or. 895 no.'daki *Enisu'l-Arifîn* adlı eserin baş kısmında İzmir'e kadı olarak tayin edilen bir kişinin Çanakkale Boğazı yoluyla İzmir'e gidişini hikâye eden bir not bulunmaktadır. Cod. Or. 978 no.lu yazmada bir tımar sahibinin düşüğü notlar vardır. 998/1590 tarihinde yapılmış bir kayıta göre bu yılın 6 Ramazanında tımar sahibinin hizmetkârları Yusuf ve Derviş adlarla tımarın bu-

lunduğu Köstendil'e gitmişler, kethüdası Mehmed Ağa Üsküdar'a doğru hareket etmiş, oğlanları da timarına gitmişlerdir. Siyakat yazısıyla oğlanların listesi de verilmiştir (364).

Warner koleksiyonundaki nadir eserlerden biri de aynı mecmuada bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmed ve II. Bâyezid döneminin ünlü bilginlerinden Molla Lütfi'ye âit olan bu eserin mevcut diğer nüshası da Kahire'de Dârü'l-Kütübî'l-Mısıriyye'de Talat Paşa koleksiyonunda 204 no'da kayıtlı bulunmaktadır. Benim kütüphanemde de eksik bir nüshası mevcuttur. Kaynaklarda Hârnâme veya Uslu Münazarası olarak geçen bu eserin eksik bir nüshasını O. Rescher 1926 yılında yayınlamıştı². Eserin Kahire nüshasının neşri ise merhum Orhan Şaik Gökay tarafından yapılmıştır³. Warner koleksiyonundaki bu nadir eserin de son kısmının eksik olduğu anlaşılmaktadır (s. 176-177).

Bu koleksiyondaki eserlerin bazılarının fevâ'id bölümlerinde birtakım kitap listeleri ve bu kitapların fiyatlarına dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlar bazı orijinal eserleri izlememize yardımcı oldukları gibi kayıtların yapıldıkları dönemdeki kitap fiyatlarını öğrenmemizi de sağlamaktadırlar. Cod. Or. 781 no.lu yazmanın başında verilen kitap listesinde nüshası nadir olan eserlerden Tercümân-ı Belağa adlı eserin de yer aldığını görüyoruz.

Warner koleksiyonunda birçok nadir eser vardır. Bunlardan biri Cod. Or. 765 no.daki Mustafa Ağa'nın *Fevâ'id-i Gazâ* adlı eseridir. Dr. Schmidt'in naklettiğine göre bu eserin birçok yerinde yazarın hayatına dâir, dolayısıyla da XVI. asrın sonlarında meydana gelmiş bazı hadiselerle ilgili orijinal sayılabilecek bilgiler vardır. Yeniçeri ocağına genç yaşta intisab eden müellif birçok sefere katılmış ve Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerinde bulunmuştur. Cod. Or. 917 no.'daki mecmua içinde Osman b. Derviş tarafından kaleme alınan Genç Osman'ın katliyle ilgili eser de koleksiyonda yer alan nadir eserlerdendir.

Warner koleksiyonda Warner tarafından yazılmış eserler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Cod. Or. 1119 no.daki Atasözleri külliyyatıdır. Warner'in bizzat kendisinin yazdığı bu eserde 800 atasözünün Latince'ye tercümelere ve açıklamaları vardır. Cod. Or. 1170 no.da da yine Warner tarafından kaleme alınmış 53 atasözünün açıklamaları bulunmaktadır. Cod. Or. no. 1122'de münşeât mecmuası Warner tarafından bir araya getirilmiş enteresan mektuplar ve belgelerden oluşmaktadır. F. 9'daki mektupta Muhammed el-Urdi adlı bir şahıs Warner'e kendisi için Katip Çelebi'nin terekesinden altı kitap satın aldığını bildirmekte ve kitapların adlarıyla kaç adet alındıklarını belirtmektedir. F. 35'teki bir mektupta Hâkî Warner'e İncil'in tercümesi için harcanan parayı bildirmektedir. Bu mecmuada Osmanlı tarihinin siyasî, ikisadî ve sosyal yönlerine ışık tutacak 81 mektup ve belge vardır.

XVII-XVIII. asırda kütüphane için satın alınmış eserler Katalogda yer alan dördüncü koleksiyonu oluşturmaktadır (s. 498-513). Az sayıda Türkçe eser ihtiva eden bu koleksiyonda yer alan bir yazma, müstensihî dolayısıyla dikkati çekmektedir. Cod. Or. 1183/1 no.da kayıtlı *Tacû't-tevârih* adlı eserin Halebli bir Hıristiyan olan ve 1656-1668 tarihleri arasında Leiden Üniversitesi kütüphanesinde çalışan Şâhin Kandi tarafından Golius için kopye edildiğini görüyoruz. Bu eserin istinsah kaydı şöyledir:

Temme'l-kitâbü bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhâb, hurrirre fi Beldeti Leyde sene isneyn ve sittin ve sitte-mi'e ve elf-i mesihîyye. Ve'l-hamdü li'llâhi dâyimem.

² *Orientalische Miscellen*, c. II, İstanbul 1926, s. 40-43.

³ "Tokatlı Molla Lütfi'nin Harnâmesi, *Türk Folkloru Belleten*, 1986/1 (İstanbul 1986), s. 155-182.

Bu yazmanın içindeki *Tevârih-i Fetûh-nâme-i Bağdad* adlı sadece iki nüshası mevcut olan eser de yine Şahin Kandi tarafından kopya edilmiştir.

Katalogdaki beşinci koleksiyon Jan Jacob Shultens'e (1716-1778) aittir. Babası meşhur şarhiyatçı Albert Shultens (1686-1750) gibi Leiden Üniversitesi'nde bir profesör olan Jan Jacob doğu ülkelerine hiç bir seyahat yapmamış olmasına rağmen önemli sayıda yazma eser biriktirmiştir. Yapığı yazışmalardan O'na bu konuda Edward Wortley Montagu (1713-1776) ve Patrick Pussel'in (1727-1805) yardımcı olduklarını öğrenmekteyiz. Shultens 1778 yılında ölünce kütüphanesi yapılan bir müzayedeyle satılmış ve bu koleksiyondaki yazmalardan 81 eser Leiden Üniversitesi Kütüphanesi için satın alınmıştır. Shultens koleksiyonunda nüshası nadir olan eserlerin yanında Osmanlı iktisat tarihi için değerli bilgiler veren mektuplar, anlaşmalar ve arşiv belgeleri de vardır.

Bu koleksiyondaki değerli yazmalardan biri Leiden Üniversitesi'nde öğrenim gören ve 1673 tarihinde de üniversite kütüphanesi için bir katalog hazırlamakta olan Şahin Kandi'ye yardımcı olarak görevlendirilen N. Boot'un 1659-1675 tarihleri arasında tuttuğu notlardan oluşan *Lexicon Turcico-Arabico-Persico-Latinum* (Cod. Or. 1224) adlı sözlük müessesesidir. Koleksiyonda bir mecmua (Cod. Or. 1228) Golius için eserler kopye eden Şahin Kandi ve Nicolaus Petri'nin yaptıkları enteresan yazışmaları ve Hoca Marzuk diye adlandırılan Hollandalı tüccar Paul Maashoek'in ticari mektuplarını ihtiva etmektedir. Bu mecmuanın içinde Şahin Kandi'nin kopya ettiği I. Ahmed'in İngiliz, Fransız, Venedik ve Hollanda vatandaşlarının haraçtan muaf tutulduklarına dair bir fermanı da mevcuttur. Koleksiyondaki diğer iki mecmuada da (Cod. Or. 1267; Cod. Or. 1268) XVII. yüzyıla ait önemli belgeler vardır. Yine bu koleksiyonda yer alan XVII. asrın başlarında Şeyhoğlu tarafından kaleme alınan *Tarih-i Dârü's-selâm-ı Bağdadın Başına Gelen Ahvâller* adlı eserin (Cod. Or. 1278) şimdilik başka bir nüshası bilinmemektedir. Çorlu'lu Zarifi'nin eserlerinden oluşan bir mecmua da (Cod. Or. 1286) bu koleksiyondaki nadir eserlerden biridir. Shultens koleksiyonundaki fâl, rüya tabiri ve takvimle ilgili eserlerin çokluğu dikkati çekmektedir.

Dr. Schmidt koleksiyonda mevcut yazmaların diğer kütüphanelerdeki nüshalarından da bizi haberdar ettiği gibi bu yazmaların varsa neşirlerini ve üzerinde yapılan çalışmaları da belirtmektedir. Bu kataloğa başvurulduğunda kütüphanede yer alan eser ve yazarıyla ilgili bilgiler edinildiği gibi eser hakkında yapılan çalışmalar da verildiğinden o konuda bilgilerimizi derinleştirmek imkanı da doğmaktadır. Ancak Türkiye'de yayınlanan eserlerin bibliyografik kontrolünün güçlüğü Dr. Schmidt'in nadiren de olsa bazı yayınları zikredememesine sebebiyet vermiştir. Bu kadar güzel pişmiş aştı bizim de bir tutam tuzumuz olsun diye birkaç ilâve yapalım: s. 284'deki Baki Divanı neşirlerine Sabahattin Küçük'ün *Baki Divanı, Tenkitli Basım*, (Türk Dil Kurumu Yayınları 601, Ankara 1994) çalışmasını da ilâve etmek gerekir. 296. sayfadaki *Latîf Tezkiresi'nin* Rıdvan Canım tarafından yapılmış yeni bir neşri vardır: Latifi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratkü'n-Nuzamâ* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000). S. 332'deki *Asaf-nâme* neşirlerine M. Kütükoğlu ve A. Akgündüz neşirleri de ilâve edilmeli. (Mübahat Kütükoğlu, "Lütfi Paşa Asafnamesi" *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s. 49-99; Ahmet Akgündüz, *Lütfi Paşa'nın Asafnamesi. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri. 4. Kitap Kanuni Devri Kanunnameleri*, Fey Vakfı Yayınları no: 1, İstanbul 1992, s. 255-290). 335. Sayfadaki Zâifi'yle ilgili literatüre yapılan iki yeni çalışma da eklenmelidir: Kamil Akarsu, *Rumelili Zâifi, Hayatı, Sanatı Eserleri ve Divanından Seçmeler* (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993); Gönül Alpay Tekin, "Zâifi Külliyyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *JTS* II (1978), s. 107-125.

"Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur" cinsinden bir hatırlatma; müelliflerle ve eserleriyle ilgili bilgiler eserlerinin her geçtiği yerde tekrar edilmektedir. Meselâ Halimî'yle ilgili aynı bilgiler s. 126, 191 ve 271. sayfada tekrarlanmaktadır. *Fevâ'id-i Gaza* (s. 241, 279), *Tarih-i Nisabur* (s. 197, 287), *Hümâyun-nâme* (s. 448, 1246) ile de ilgili tekrarlar mevcuttur. Her ne kadar bu tekrarlar biz okuyucular için büyük bir kolaylık sağlamaktaysa da, katalog tamamlandığında birkaç cilt olacağından, yerden tasarruf amacıyla gönderme yapmanın yararlı olup-olmayacağı düşünölmeli.

Kataloglara herhangi bir eser arandığında başvurulur. Dr. Schmidt'in hazırladığı katalog ise gerektiğinde başvurulacak değil, zevkle okunulacak ve okudukça çok şey öğrenilecek bir eser. Ben de zevkle okudum ve yararlandım. Sabırsızlıkla diğer cilderi bekliyorum.

İSMAIL E. ERÜNSAL